

The prospect of further consideration of issues raised in this paper is to study the structure of political decisions taken at different levels of internal policy and foreign policy.

Keywords: *political decisions, political efficacy, political expediency, political conflict, political actor.*

УДК 321.015 + 342.33 + 342.37 + 342.38 + 342.5 + 342.8

Литвин В. С.,

кандидат політичних наук, доцент,

докторант кафедри політології

Львівського національного університету

імені Івана Франка (Львів, Україна)

E-mail: lytvyn.vitaliy@gmail.com

ПРИРОДА, СПОСІБ ОБРАННЯ І ЛЕГІТИМНІСТЬ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА ЯК АТРИБУТИ НАПІВПРЕЗИДЕНТАЛІЗМУ: ПОРІВНЯННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄВРОПИ

***Анотація.** Порівняно й узагальнено природу, спосіб обрання та легітимність інституту президента як ознак напівпрезиденталізму в Європі. Виявлено, що напівпрезиденталізм традиційно теоретизується, однак не завжди практично операціоналізується концептом «президентського арбітражу» або президента як «нейтральної сили». Аргументовано, що інститут всенародно виборного президента в умовах напівпрезиденталізму не є ідентичним, адже існує кілька способів його обрання, але не всі вони гарантують, що переможець президентських виборів отримує абсолютну більшість голосів виборців. Доведено, що інститут президента у напівпрезиденталізмі неминуче, хоч і по-різному, може збільшувати президенціалізацію системи державного правління та конфліктність міжінституційних відносин.*

Ключові слова: *напівпрезиденталізм, президент, вибори, легітимність, країни Європи.*

Ознаки і атрибути, а також причини вибору і виокремлення напівпрезиденталізму¹ на прикладі країн Європи дають змогу констатувати, що одним із магістральних патернів, довкола яких формально-конституційно/інституційно-процесуально та фактично-політично/політично-поведінково обертається проблема напівпрезидентської системи правління, є природа, спосіб обрання та легітимність президентів, які дають змогу виробити різнофакторну типологізацію аналізованої системи правління. З огляду на це, актуалізованою є проблематика теоретико-методологічного й емпіричного крос-національного порівняльного аналізу й узагальнення природи, способу обрання та легітимності інституту президента як невід'ємного компонента атрибутизації напівпрезиденталізму в країнах Європи (у

¹ Напівпрезиденталізм у дослідженні трактуємо як систему державного правління, за якої мають виконуватись три дистинктивні атрибути/характеристики: 1) наявність інституту/ посади президента (обов'язково як глави держави, хоча можливо як глави держави, так і як глави виконавчої влади), який отримує владу на фіксований термін на підставі прямих/безпосередніх або непрямих/опосередкованих всенародних (не в легіслатурі) виборів і не є відповідальним перед легіслатурою; 2) наявність інститутів/посад прем'єр-міністра (не обов'язково як глави виконавчої влади, але обов'язково як глави уряду) і урядового кабінету, які не отримують владу на фіксований термін на підставі прямих/безпосередніх або непрямих/опосередкованих всенародних (не в легіслатурі) виборів, але є обов'язково колективно відповідальними (на підставі вотумів довіри і/чи недовіри) хоча б перед легіслатурою (але можуть бути колективно відповідальними перед легіслатурою і перед президентом); 3) суміщення/дуалізація виконавчої влади, з однієї сторони, президентом (обов'язково як главою держави), а з іншої сторони, прем'єр-міністром (обов'язково як главою уряду) та урядовим кабінетом. Такий висновок значною мірою зроблено на підставі синтезу існуючих наукових доробків Р. Елгі [21, с. 13] та Дж. Сарторі [47, с. 131].

її широкому – географічному – розумінні²).

Заявлена проблематика знайшла різностороннє відображення в доробках таких науковців, як О. Аморім Нето і К. Стром [4], К. Андерсон і К. Гуїллорі [5], Д. Артер [6; 7], Х. Бахро, Б. Байерлейн та Е. Везер [8; 9; 11; 56], Т. Бейліс [12], К. Боулдінг [14], М. Добрі [17], Р. Елгі, К. Бакур, Б. Дозел та А. Лаурент [19–21], Й. Елстер [22], А. Лейпхарт [31], В. Литвин та А. Романюк [1], Х. Лінц [32], Л. К. Меткалф [35], А. Піолатто [41], О. Процик [42], С. Ропер [45], Д. Самюельс та М. Шугарт [46], Дж. Сарторі [47], С. Скач [49], М. Тавітс [50], Т. Фрай [24], А. Фрухсторфер [23], Х. А. Чейбуб і С. Черних [15] і чимало інших. Однак в них так і не запропоновано комплексної і синтетичної операціоналізації, компаративізації й узагальнення природи, способу обрання і легітимності інституту президента як невід'ємного компонента атрибутизації напівпрезиденталізму в країнах Європи, що власне й слугує метою представленого дослідження.

У цьому контексті первинне значення, слідуючи наявній науковій літературі, має детермінування інституту президента в умовах міжінституційних відносин, які окреслюють напівпрезиденталізм. Як зауважує низка науковців, інститут президента в напівпрезиденталізмі є якщо не четвертою гілкою влади, то своєрідним «арбітром» між трьома гілками влади. «Арбітражна природа» влади глави держави в умовах напівпрезидентської системи державного правління концептуально (в межах ідеї «президента-арбітра») знайшла первинне/ініціальне відображення в теорії та практиці французького конституціоналізму, зокрема в намаганні детермінувати проблематичний характер персоналізації влади у політичних системах [17, с. 261]. Річ у тому, що про політичний за природою арбітраж глави держави йшлося ще до і за часів формування Третьої республіки у Франції (в 70-і рр. XIX ст.). Тоді зміст концепту «президентського арбітражу» пов'язувався з неприпустимістю привласнення президентом («арбітром» чи «нейтральною силою», з фр. *rouvoir neutre*) ролі лідера парламентської більшості і керівника уряду [9]. Роль президента-арбітра уподібнювалася до функцій спортивного судді, який не повинен втручатись у діяльність державного механізму й окремих його ланок, а, натомість, має це робити у виняткових випадках, коли виникає й поглиблюється кризова ситуація [3, с. 255]. Тому арбітражна природа напівпрезиденталізму була пояснена прагненням конституціоналістів обмежити владу сильного президента в умовах президенталізму та змістити конституційну систему державного правління у напрямі парламентаризму, внаслідок чого напівпрезиденталізм виявився дуже поширеним (як конституційний вибір і тип) у низці країн Європи (та світу), зокрема на фоні гострого протистояння прихильників різних «класичних» (згідно дихотомічного підходу) систем державного правління, фактично ставши їхньою варіативною «золотою серединою» (і тим самим прощтовхнувши теоретико-методологічне превалювання трихотомічного підходу до типологізації систем державного правління).

З плином часу і як результат різних міжінституційних відносин, політико-правовим наслідком і відображенням концепту «президентського арбітражу» в напівпрезиденталізмі стало різне за формулюванням розуміння глави держави як інституту, який забезпечує нормальне функціонування органів державної влади, виступає посередником із-поміж гілками державної влади, державою та суспільством, забезпечує функціонування різних політичних інститутів, забезпечує наступництво та взаємодію органів державної влади, організовує нормальне функціонування законодавчої, виконавчої та судової влади, реалізовує узгоджене функціонування всіх сфер державної влади та відповідальність органів

² До аналізу (станом на грудень 2016 р.) включено такі напівпрезидентські країни Європи, як: Австрія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Вірменія, Грузія, Ісландія, Ірландія, Литва, Македонія, Молдова, Польща, Португалія, Росія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія.

влади перед народом тощо (причому, незалежно від того, наскільки «досить значними повноваженнями» наділений президент). Це було зумовлено тим, що влада президента заснована на всенародних виборах, а тому президент, як очікувалось, мав мати значно вищий ступінь легітимації (впорядковуючи різні спірні соціальні інтереси), ніж, на протипагу, парламент і парламентські партії [9]. Внаслідок цього саме президент, навіть незважаючи на ризики бонапартизму [11; 43, с. 205, 206], мав «урівноважувати» та нейтралізувати суспільно-політичні й міжінституційні протиріччя в напівпрезиденталізмі [8; 10, с. 321]. Водночас, очевидно, що спершу розуміння «президентського арбітражу» було дуже категоріальним, адже вписувалось у дихотомічну традицію дефініювання систем правління, і неоднозначним, адже, з однієї сторони, він зумовлювався посадою «досить сильного» президента, хоча, з іншої сторони, не у всіх напівпрезидентських державах є інститут сильного глави держави. І тільки згодом (у межах трихотомічної традиції типологізації систем державного правління) виникли підстави аргументувати, що «президентський арбітраж» – це не показник сили президента, а його можливість бути «над» іншими інститутами та гілками влади.

Це означає, що арбітражна природа й атрибутивність інституту президента стала систематизуючою ознакою напівпрезиденталізму. Хоч, з іншої сторони, «президентський арбітраж» у такому вимірі не є тільки дистинктивно функцією напівпрезиденталізму, бо він властивий і для інших систем державного правління, тому не претендує на роль вичерпного індикатора певного конституційного та політичного типу. Але особливість «президентського арбітражу» в умовах напівпрезиденталізму (приміром, на відміну від президенталізму) виявляється у тому, що глава держави не є формалізованою гілкою влади чи належить до неї (зокрема до виконавчої вертикалі) тільки частково. Внаслідок цього, як зауважує В. Чернов [2], теоретичну основну «президентського арбітражу» в напівпрезиденталізмі становить доктрина, за якою президент як глава держави виведений за межі класичної тріади «законодавча – виконавча – судова влада», а натомість діє в якості арбітра, який «підноситься над» усіма політичними інститутами і тим самим забезпечує стабільне здійснення міжінституційних відносин згідно закону. По суті, йдеться чи може йтися, як зауважено вище, про появу нової, четвертої, гілки влади – арбітражної, президентської чи охоронної, яка притаманна лише напівпрезиденталізмі. Саме внаслідок цього концепт арбітражних функцій президента як глави держави в тій чи іншій інтерпретації взяли на озброєння практично всі країни з напівпрезидентською системою правління. Однак визначати напівпрезиденталізм на підставі конструкцій «президентського арбітражу» не зовсім доцільно, адже за низкою специфічних атрибутів і характеристик зовні схожі кейси напівпрезиденталізму можуть доволі принципово та навіть критично відрізнятися один від одного внутрішньо (інституційно і поведінково).

Суплементарно, розуміння президента як «арбітра» чи «нейтральної сили» (з фр. *rouvoir neutre*) аж ніяк не дає підстав стверджувати, як зауважує Е. Везер [56], що напівпрезидентська система правління є різновидом парламентаризму. Так, президент при парламентаризмі часто наділений так званими «резервними повноваженнями», які можуть використовуватись у випадку тупикової чи конфліктної ситуації відносин між інститутами парламенту й уряду. Такі повноваження засновані на припущенні, що політичні інститути зазвичай діють без необхідності втручання глави держави. Відповідно, «арбітраж» президента в умовах парламентаризму є умовним, бо президент, будучи не всенародно, а парламентом обраним і на підставі цього легітимним, більшою мірою є інструментом підтримки виконавчої влади, яка теж делегується легіслатурою. У цьому проявляється магістральна відмінність парламентаризму від

напівпрезиденталізму, оскільки президенти в умовах напівпрезидентської системи правління є незалежними політичними інститутами/акторами, а тому можуть відігравати активну роль не лише у випадку міжінституційних криз, але навіть і в урядово-формотворчому процесі. Більше того, про «арбітражність» президентів в умовах напівпрезиденталізму свідчить той факт, що вони є всенародно виборними, а тому представляють «всю націю» та вповноважені врегульовувати суперечливі суспільні інтереси, внаслідок чого саме за президентами сконцентровані одні з найважливіших функцій держави.

Водночас, не виключено, що президент в умовах напівпрезиденталізму може не використовувати своєї можливості бути представником усіх громадян, а натомість дезінтегративно й поляризаційно діє передусім у своїх персональних політичних цілях, а не зважаючи на соціальну структуру населення держави. Відповідно, зрозуміло, що арбітражна сутність всенародно вибраного президента теоретично має бути, однак фактично не обов'язково є характерною для напівпрезиденталізму: з однієї сторони, президент має приймати рішення, які є нейтральними і універсально-позитивними; з іншої сторони, президент може приймати рішення, які вигідні передусім йому та асоційованій з ним політсилі, а тому вони є партикулярними і часто негативними [56]. Це означає, що розуміння президента як «арбітра» або «нейтральної сили» не є теоретико-дефінітивним, а швидше індивідуальним: буває, що президент із якоїсь причини перестає чи починає діяти як «арбітр», але така функція не властива йому традиційно. Сумарно, як зауважує Е. Везер [56], це не дозволяє стверджувати, що «арбітражність» властива напівпрезиденталізму апіорі. Натомість, вона доволі часто є тільки «ілюзією», адже президент в умовах напівпрезиденталізму може і часто є політичним інститутом з власними політичними цілями й інтересами, які використовуються передусім для захисту особистого мандата. Відповідно, «президентський арбітраж» і його наявність або відсутність залежать від безпосередньо зумовлених факторів, зокрема повноважень президентів, та опосередковано зумовлених факторів, зокрема політичних традицій, політичної культури, особливостей політичного режиму, інституційного середовища, партійно-виборчої системи тощо. У цьому розрізі особливого значення в контексті з'ясування місця інституту президента в умовах напівпрезиденталізму має врахування природи та способу всенародного обрання й повноважень і природи легітимності влади глави держави, зокрема в країнах Європи, адже вони додатково можуть свідчити про феномен «президентського арбітражу» в умовах напівпрезиденталізму.

Як виявлено і обґрунтовано в цілій низці наукових досліджень, напівпрезиденталізм дефініюється та детермінується посадою всенародно виборного президента, сила повноважень/повноваження якого є або можуть бути одним із критеріїв типологізації напівпрезидентської системи правління. Однак і на противагу, сам факт всенародного обрання президента зовсім не регламентує, що у всіх напівпрезидентських республіках президентів обирають ідентично. Річ у тому, що існує декілька різновидів та способів всенародного обрання президентів в умовах напівпрезидентської системи правління, але не всі вони гіпотетично гарантують, що переможець президентських виборів отримує абсолютну, а не відносну більшість голосів виборців [1]. Відповідно, найпростіший метод класифікації способів всенародного обрання президентів у напівпрезиденталізмі – це їх поділ на системи абсолютної та відносної більшості та, у свою чергу, врахування особливості проведення виборів й/або підрахунку їх результатів в один, два і більше турів. Хоча, з іншої сторони, теоретико-методологічно важливо, що будь-яка система абсолютної більшості не обов'язково повинна бути реалізована в два тури, а, натомість, система виборів в один тур не може не гарантувати перемоги кандидата в президенти голосами абсолютної більшості виборців. Сумарно це принципово з огляду на те, що системи всенародного обрання

президентів в умовах напівпрезиденталізму проводять різні наслідки з приводу того, як у них втілюється та трактується детермінантний для республіканізму принцип більшості, що звісно визначає легітимність влади президентів.

Як демонструють і аргументують дані табл. 1, у більшості кейсів європейського напівпрезиденталізму для обрання президентів реалізовано двотурову мажоритарну систему абсолютної більшості, але вона, по-перше, має кілька варіантів, а по-друге, може реалізовуватись з певними ускладненнями чи спрощеннями, тобто набувати формату системи посилено-абсолютної чи послаблено-абсолютної більшості. Перший варіант двотурової мажоритарної системи абсолютної більшості (на грудень 2016 р.) властивий для Македонії та Румунії й передбачає, що перемогу в першому турі може здобути тільки той кандидат у президенти, який спромігся отримати більше 50 відсотків голосів усіх виборців, – в іншому випадку проводять другий тур виборів. Другий варіант двотурової мажоритарної системи абсолютної більшості притаманний для Білорусі та Болгарії і передбачає, що перемогу в першому турі виборів може здобути лише той кандидат у президенти, який спромігся отримати більше 50 відсотків дійсних голосів понад 50 відсотків усіх виборців (тобто за умови виборчої явки на рівні, вищому 50 відсотків), – в іншому випадку проводять другий тур виборів. Нарешті, третій варіант двотурової мажоритарної системи абсолютної більшості властивий для Австрії, Вірменії, Грузії, Молдови, Польщі, Португалії, Росії, Сербії, Словаччини, Словенії, Туреччини, України, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії та Чорногорії й передбачає, що перемогу в першому турі виборів може здобути тільки той кандидат у президенти, який спромігся отримати більше 50 відсотків дійсних голосів виборців, – в іншому випадку проводять другий тур виборів. Дещо ускладнена двотурова мажоритарна система абсолютної більшості (за нашою позицією – двотурова мажоритарна система посилено-абсолютної більшості) в Азербайджані, де для перемоги кандидат у президенти має в першому турі отримати 2/3 дійсних голосів виборів, – в іншому випадку проводять другий тур виборів. З іншої сторони, дещо спрощена двотурова мажоритарна система абсолютної більшості (за нашою позицією – двотурова мажоритарна система послаблено-абсолютної більшості) в Литві, де одночасно передбачено два варіанти визначення переможця виборів за результатами першого туру: по-перше, якщо участь у виборах бере хоча б половина всіх виборців країни, їх переможець має отримати більше 50 відсотків дійсних голосів виборців; по-друге, якщо не виконується перший варіант, коли участь у виборах бере менше половини всіх виборців країни, переможець має отримати більше дійсних голосів виборців, ніж будь-який інший кандидат у президенти, але не менше 1/3 всіх зареєстрованих у країні виборців, – в іншому випадку проводять другий тур виборів. Ще одна особливість двотурових мажоритарних систем у напівпрезидентських країнах Європи полягає в атрибутах проведення та визначення результатів виборів за наслідками другого туру. У Македонії передбачено найжорсткіші вимоги визначення переможця за наслідками другого туру президентських виборів: ним вважається особа, яка змогла отримати більше 50 відсотків дійсних голосів понад 50 відсотків усіх виборців. Значно простіші правила в Австрії, Азербайджані, Білорусі, Португалії, Словенії, Туреччині, Франції та Хорватії, де переможець другого туру президентських виборів повинен отримати більше 50 відсотків дійсних голосів виборців. Нарешті, найпростіші правила у Болгарії, Вірменії, Грузії, Литві, Молдові, Польщі, Росії, Румунії, Сербії, Словаччині, Україні, Фінляндії, Чехії та Чорногорії, де переможець другого туру президентських виборів зобов'язаний отримати найбільше дійсних голосів виборців.

Таблиця 1

Типи виборчих систем і приклади їх застосування для всенародного обрання президентів у чинних/неперервних кейсах європейського напівпрезиденталізму (станом на грудень 2016 р.) [1]

Виборчі системи для всенародного обрання президентів в умовах напівпрезиденталізму	Приклади напівпрезиденталізму, де операціоналізовано, верифіковано й інституціоналізовано виборчі системи
Двотурова мажоритарна система посилено-абсолютної більшості (>50 відсотків дійсних/усіх голосів виборців за кандидата в першому турі + додаткові кваліфікаційні ускладнення, в іншому випадку – другий тур)	Азербайджан (в 1 турі – 2/3 дійсних голосів виборців)
Двотурова мажоритарна система абсолютної більшості. Тип А (>50 відсотків голосів усіх виборців за кандидата в першому турі, в іншому випадку – другий тур)	Македонія, Румунія
Двотурова мажоритарна система абсолютної більшості. Тип Б (>50 відсотків дійсних голосів понад 50 відсотків усіх виборців за кандидата в першому турі, в іншому випадку – другий тур)	Білорусь, Болгарія
Двотурова мажоритарна система абсолютної більшості. Тип В (>50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата в першому турі, в іншому випадку – другий тур)	Австрія, Вірменія, Грузія, Росія, Сербія, Польща, Словаччина, Португалія, Молдова, Словенія, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія
Двотурова мажоритарна система послаблено-абсолютної більшості (<50 відсотків дійсних/усіх голосів виборців за кандидата в першому турі, але більше фіксованого бар'єра та більше, ніж за інших кандидатів, в іншому випадку – другий тур)	Литва
Однотурова мажоритарна система відносної більшості (<50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата в першому і єдиному турі, але більше, ніж за інших кандидатів)	Боснія і Герцеговина
Однотурова мажоритарна система послаблено-відносної більшості (<50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата в першому і єдиному турі, але більше, ніж за інших кандидатів, а також з деякими класифікаційними спрощеннями)	Ісландія
Система преференційного голосування (>50 відсотків дійсних преференційних голосів виборців за кандидата у вирішальному турі підрахунків)	Ірландія

Значно простіші (за вимогою перемоги, явкою виборців, фінансово) виборчі системи для всенародного обрання президентів застосовують у таких напівпрезидентських країнах, як Боснія і Герцеговина, Ісландія та Ірландія. У першій, як зауважено в цілій низці наукових досліджень, є інститут колективного/потрійного президентства, що зумовлено специфічною етнічною ситуацією в державі (існує три великі етнічні групи). Кожний з членів колективного президентства обирається всенародно на підставі мажоритарної системи відносної більшості у виборчому окрузі, що відповідає кожній етнічній групі [13]. У другій формально регламентовано застосування мажоритарної системи відносної більшості або так званої системи множинного голосування (з англ. plurality voting) [41], за якої для обрання президента потрібна підтримка кандидата відносною більшістю дійсних голосів виборців. Але в Ісландії встановлено кілька кваліфікаційних спрощень, які послаблюють класичну однотурову мажоритарну систему відносної більшості (яку ми схильні іменувати однотуровою мажоритарною системою послаблено-відносної більшості). По-перше, для того, щоби балотуватись у президенти, кандидат повинен отримати підтримку не менше 1,5 і не більше 3 тис. виборців. По-друге, якщо участь у виборах бере тільки один кандидат у президенти, то процедури голосування за цього кандидата формально не передбачено і він автоматично стає главою держави¹. І це при тому, що формально президент Ісландії має право відправити у відставку уряд. Нарешті, у третій країні (Ірландії) для всенародного обрання президента застосовують систему преференційного/альтернативного голосування у формі єдиного перехідного голосу [18; 51]. Це означає, що виборці голосують винятково в одному/єдиному турі, віддаючи свої преференції за різних кандидатів у президенти, однак підрахунок таких преференцій виборців може відбуватись у кілька етапів, не обов'язково гарантуючи перемогу кандидата в президенти на підставі більшості перших преференцій за нього.

Таблиця 2

Конструкції більшості та меншості (щодо виконання мінімально-встановлених вимог) у системах всенародних виборів президентів у чинних/неперервних кейсах європейського напівпрезиденталізму (станом на грудень 2016 р.)

Тип конструкцій	Приклади напівпрезидентських країн Європи
Справжні конструкції абсолютної більшості	Македонія, Румунія
Спрощені конструкції абсолютної більшості	Австрія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Вірменія, Грузія, Литва, Молдова, Польща, Португалія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія
Класичні конструкції відносної більшості	Боснія і Герцеговина, Ісландія, Ірландія

Загалом примітно, що серед усіх напівпрезидентських країн Європи, враховуючи специфіку всенародного обрання їхніх президентів, принцип більшості (зокрема у першому турі голосування чи підрахунку голосів виборців) гіпотетично або «ідеально» (за умови виконання мінімально-встановлених вимог різних типів виборчих систем) може реалізовуватись у таких форматах, як: а) справжні конструкції абсолютної більшості, коли застосовують такі виборчі системи, які забезпечують переможцям президентських виборів підтримку більше, ніж 50 відсотків голосів усіх виборців (зазвичай це деякі двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості); б) спрощені конструкції абсолютної

¹ Схожа практика у випадку висунення одного кандидата в президенти притаманна для Ірландії та Фінляндії.

більшості, коли застосовують виборчі системи, які забезпечують переможцям президентських виборів підтримку більше 50 відсотків дійсних голосів виборців, однак необов'язково більше 50 відсотків голосів усіх виборців (зазвичай це більшість двотурових мажоритарних систем абсолютної більшості різних типів); в) класичні конструкції відносної більшості, негативної більшості або абсолютної меншості, коли застосовують такі виборчі системи, які не обов'язково забезпечують переможцям президентських виборів підтримку більше 50 відсотків дійсних голосів виборців і, відповідно, більше 50 відсотків голосів усіх виборців (звичайно одотурові мажоритарні системи відносної більшості різних типів).

В емпіричному розрізі найбільш репрезентованими у Європі є напівпрезидентські держави, в яких реалізовано спрощені конструкції абсолютної більшості. Водночас, не помічено прямої залежності між конструкціями більшості та меншості у контексті всенародного обрання президентів і типом політичних режимів, адже різні конструкції властиві для демократичних, автократичних і гібридних політичних режимів [1]. Однак зрозуміло, що теоретично дещо більш ефективними у питаннях забезпечення винятково такого демократичного принципу республіканізму, як більшість, є виборчі системи з конструкціями більшості. Але навіть вони не завжди чи не повною мірою спроможні забезпечувати традиційний для напівпрезиденталізму і загалом республіканізму принципу більшості. Приклад проблем у конструкціях більшості в зрізі всенародних президентських виборів 2002 р. продемонструвала Франція, коли 8 правоцентристських партій і кандидатів у президенти сумарно отримали понад 66 відсотків дійсних голосів виборців, причому жоден з них не зміг отримати навіть 20 відсотків дійсних голосів виборців самостійно, бо правоцентристський електорат був дуже фракціоналізованим. Як наслідок, значні важелі впливу (зокрема право на участь у другому турі виборів) отримав пронаціоналістичний/антиіммігрантський кандидат у президенти Ж.–М. Ле Пен [30], хоча в другому турі виборів Ж. Ширак отримав більше 82 відсотків дійсних голосів виборців, а Ж.–М. Ле Пен – тільки 17,79 відсотка голосів виборців.

Іншу сторону медалі відображають виборчі системи як з конструкціями більшості, так і з конструкціями меншості, які теоретично є більш ефективними у питаннях паралельного забезпечення таких демократичних принципів республіканізму, як більшість і консенсус, хоча водночас проблемними у контексті політичної репрезентації виборців. Справа в тому, що такі виборчі системи доволі часто призводять до обрання президентами кандидатів, які не мають підтримки абсолютної більшості навіть дійсних голосів виборців (т. зв. «ефект спойлера», з англ. spoiler effect), а тому такі президенти лімітовані у легітимності і не «рефлектують», а інколи й «порушують» волю більшості.

Відповідно, для напівпрезиденталізму критично важливим є не тільки факт того, що президента обирають всенародно, однак й спосіб та метод (виборча система) обрання президента. Сумарно вони спроможні свідчити про рівень легітимності президента та про вплив його всенародно виборного мандата на систему міжінституційних відносин в умовах напівпрезидентської системи правління. Звісно, найвищий рівень легітимності влади президента спостерігається у політиях, де главу держави обирають не просто всенародно, а безпосередньо/прямо, і це сприяє максимізації республіканського принципу більшості. Дещо нижчий рівень легітимності влади президента в політиях, де главу держави обирають на підставі прямих всенародних виборів, але використовувана для цього виборча система меншою мірою інкорпорує республіканський принцип більшості, а натомість паралельно апелює до принципу консенсусу. Це особливо актуально у випадку таких країн, як Ірландія й Ісландія, де президенти хоч і обираються всенародно, але політичні партії доволі часто, якщо не регулярно, погоджуються пропонувати лише одного узгодженого кандидата в президенти, щодо якого конституційно

необов'язковою або навіть нерегламентованою є процедура всенародного голосування. До прикладу, в Ісландії, у якій застосовують однотурову мажоритарну систему відносної більшості, від 1944 р., коли було прийнято чинну конституцію, а фактично з 1945 р. [29], і до 2016 р. було проведено 19 виборів президента, причому в 11 випадках вони були консенсусно-безальтернативними. Схожа ситуація склалась в Ірландії, у якій застосовують систему єдиного перехідного голосу, де від 1937 р., коли прийнято чинну конституцію [25; 33; 36], і до 2016 р. було проведено 13 президентських виборів, 6 з яких були безальтернативними або неоспорюваними [20]. Нарешті, сумірний чи навіть найнижчий рівень легітимності влади президента гіпотетично властивий/може бути властивий тим напівпрезидентським країнам (поки лише історично), де президента обирають внаслідок «схожих на прямі» (квазіпрямі) всенародних виборів – через, як зазначено у різноманітних дослідженнях, всенародно/прямо вибрану колегію виборщиків/електоральний коледж. Така практика свого часу, але різносторонньо і тому з різним впливом на легітимність глави держави, використовувалась у Фінляндії [7; 39, с. 103; 40; 44], де в 1919–1991 рр. застосовували дві схеми «схожих на прямі» всенародних виборів президента [20]. Спершу, у 1919–1987 рр., главу держави обирав 300-мандатний електоральний коледж, що прямо обирався народом (виборцями). Згодом, у 1987–1991 рр., виборці прямо/безпосередньо обирали главу держави та представників електорального коледжу, але функції останнього зводились (як, приміром, у 1988 р.) до обрання президента (умовно в другому турі) тільки в тому випадку, коли за результатами прямих виборів жодний із кандидатів у президенти не отримував більше 50 відсотків голосів виборців. І тільки із 1991 р. (а фактично з 1994 р.) президента Фінляндії почали обирати за двотуровою мажоритарною системою абсолютної більшості, що дає всі підстави вважати, що легітимність влади фінського президента, незалежно від сили його повноважень, зростала історично.

Така варіативність розуміння легітимності всенародно виборних президентів має важливе значення, по-перше, в контексті вибору конкретного інституту президента і способу/методу його обрання та сили повноважень, а по-друге, в контексті вибору в цілому системи державного правління у тій чи іншій країні. До прикладу, у більшості свого часу посткомуністичних країн Європи, зокрема у Болгарії та Польщі в ході переговорів за «круглим столом» і дебатів про природу нової конституції [26, с. 126; 54], в Литві у формі референдуму в 1992 р., в ході президентських виборів у 1997 р. та під час процедури імпічменту президента Р. Паксаса у 2004 р. [42], у Молдові (в 2000 і 2016 рр.), Словаччині (в 1999 р.) і Чехії (2012 р.) при зміні способу обрання президента (з всенародного на неусенародний і навпаки) [45], у Румунії внаслідок перевищення своїх обов'язків президентом, а також використання ним «тактики затримки» при призначенні державних службовців і проголошенні зовнішньополітичних заяв, які йшли в розріз з інтересами уряду, у 2007 р. тощо, розгорались жваві дискусії про природу інституту глави держави, а відповідно і про модель міжінституційних відносин. Подібні процеси відбувались і в країнах Західної Європи, наприклад, у Фінляндії, де, як зазначено вище, змінювались способи всенародного обрання президента та тривали дискусії про повне скасування цієї посади [6], Австрії, в якій експериментували з інститутами всенародно та неусенародно виборних президентів [38], Ісландії, в якій спершу запровадили інститут непрямих виборів президента, а згодом під тиском громадськості змінили його на інститут прямих виборів глави держави [28], Ірландії, де тривали довготривалі дискусії з приводу визначення природи обрання президента тощо, а також у країнах Південно-Східної Європи, наприклад, у Туреччині, в якій запровадження інституту всенародно виборного президента було наслідком референдуму у відповідь на великомасштабні протести із приводу потреби анулювання результатів неусенародного/непрямого обрання президента в

легіслатури у 2007 р. Більше того, така варіативність залежності методу і способу обрання та легітимності президента політико-емпірично/фактично демонструє, що інститут всенародно виборного глави держави в умовах дуалізму виконавчої влади, тобто наявності поряд із президентом прем'єр-міністра та урядового кабінету, які обов'язково колективно відповідальні перед легіслатурою, все таки є ознакою напівпрезиденталізму, яка спроможна його дистинкціювати від президенталізму та парламентаризму.

Водночас, конституційна та політична легітимізація президента всенародним обранням в умовах напівпрезиденталізму ставить на порядок денний питання про вплив всенародних виборів глави держави на політичну/інституційну стабільність і перспективи розвитку демократії в умовах напівпрезидентської системи правління. З теоретичної сторони, інститут всенародних (особливо прямих/безпосередніх) виборів президента сприяє демократії і демократичним інститутам, бо транслюється через волю народу, яка є джерелом легітимності й авторитету різних центрів влади [48]. Але з емпіричної сторони, значимість всенародного обрання глави держави не завжди така і висока, адже вона операціоналізується в межах нефіналізованої соціальними факторами теорії легітимності влади [16]. До прикладу, К. Боулдінг зауважує, що «природа й підґрунтя легітимності є одним із найменш вивчених аспектів динаміки суспільства» [14, с. 509], а К. МакІвен і Р. Майман вказують, що фактична відсутність емпіричних досліджень легітимності влади робить дотичну до неї інституційну теорію вкрай вразливою [34, с. 258]. Як наслідок, як зауважує А. Лейпхарт, всенародно (прямо/безпосередньо) вибраний, але формально не повноважний президент може фактично бути значно впливовішим на підставі того, що його влада «обґрунтована демократичною легітимністю» [31, с. 141]. Більше того, всенародно обраний президент може, зі слів М. Тавітс, фактично або політично суттєво змінити формальну чи конституційну систему державного правління [50], а також, на думку О. Аморіма Нето і К. Строма [4], Т. Бейліса [12], Й. Елстера [22] й Л. К. Меткалфа [35], обґрунтувати свої вимоги щодо більш активної участі у питаннях політичного процесу і, зокрема, виконавчої влади.

Сумарно це означає, що інститут всенародно (особливо прямо чи безпосередньо) виборного президента, особливо у випадку напівпрезиденталізму, неминуче веде до збільшення його політичної активності/президенціалізації і кількості й сили конфліктів між інститутами та гілками влади. Пояснюється це тим, що всенародно виборні глави держав звикло вважають, що їхні конституційні повноваження не відповідають їхньому «всенародному» мандату [24], а це, у свою чергу, становить значну небезпеку оспорення повноважень інших інститутів влади (як у випадку Ірландії президентства М. Робінсон та прем'єрства Ч. Хогі [57, с. 316], Болгарії президентства Ж. Желева, який у 1997 р. відмовився номінувати прем'єр-міністра від правлячої Болгарської соціалістичної партії, а натомість наполіг на проведенні дострокових парламентських виборів), зменшення ефективності урядування (як у випадку Польщі президентства Л. Валенси, Литви президентства В. Адамкуса, Румунії президентства І. Ілієску і Т. Басеску [27; 52; 55]) і/чи автократизації/авторитаризації політичного режиму (як у випадку президентства Ф. Туджмана в Хорватії, В. Януковича в Україні, В. Путіна в Росії, О. Лукашенка в Білорусі, І. Алієва в Азербайджані тощо).

Хоча, з іншої сторони, трапляються і випадки майже повністю «бездіяльних» всенародно виборних президентів у країнах з напівпрезидентською системою правління, особливо в Ісландії, Австрії та Ірландії. Приміром, свого часу президент Ісландії В. Фіннбогадоттір відмовлявся навіть давати інтерв'ю на політичну тематику, але майже завжди був готовий обговорювати ісландські саги чи французьку літературу [28, с. 92]. І це при тому, що він був обраний майже 95 відсотками дійсних голосів ісландських виборців і був наділений правом вето вати контраверсійні акти парламенту, що значною мірою було зумовлено тим, що,

починаючи з 1952 р., президентські вибори в Ісландії зазвичай перебувають поза полем інтересів і підтримки провідних політичних партій, а натомість є сферою конкуренції ситуативних (*ad hoc*) груп інтересів [28, с. 99]. Схожа ситуація недолегітимізації часто прослідковується й в Австрії, навіть попри те, що її президент формально має доволі значні конституційні повноваження [38].

Відповідно, аналітичним результатом є факт, згідно якого всенародно виборний президент в умовах напівпрезиденталізму априорі наділений значною формальною легітимністю, але у політичній практиці вона може бути інкорпорована дуже по-різному. Більше того, всенародність мандата президента в умовах напівпрезиденталізму часто створює додаткові переваги/недоліки політичного процесу: по-перше, при всенародному обранні кандидат у президенти може вдаватися до популістської риторики і порушувати усталені патерни міжпартійної конкуренції; крім того, прямі вибори президента можуть вести до обрання главою держави непартійної особи [4]; по-друге й з іншої сторони, всенародні вибори президента є інструментом збільшення видимості та популярності партій і загалом підвищення важливості партійної системи; по-третє, факт всенародних виборів президента може вести до збільшення рівня конфронтаційності та політичних (міжінституційних) конфліктів; по-четверте, всенародна природа обрання глави держави, особливо такой її атрибут як конкуренція, може підривати роль президента як символу національної єдності і лідера нації; по-п'яте і навпаки, всенародність обрання глави держави, навіть не дуже впливового, є додатковим важелем зміцнення демократичної практики і збільшення залученості та довіри виборців до політики і політичної системи [5; 37], хоч і не долає проблеми мажоритаризму – наявності переможців і переможених, – та не є грою з «нульовою сумою» [53].

У цілому можна аргументувати, як зауважують А. Фрухсторфер [23], Д. Самюельс, М. Шугарт [46] і М. Тавітс [50, с. 31], що в умовах європейського напівпрезиденталізму інститут всенародно виборного президента (а станом на 2016 р., як свідчить практика і аналіз, це без винятку інститут всенародно прямо/безпосередньо виборного президента) завжди генерує його сприйняття як легітимного представника громадянської волі, що, звісно, посилюється «неколегіальною природою» президентства. Це, у свою чергу й інколи небезпідставно, змушує Х. Лінца, А. Степана [32] й С. Скач [49] зауважувати про тупиковість, ризикованість та неефективність процесів законотворчості в умовах напівпрезиденталізму, пояснюючи це тим, що сам факт прямих всенародних виборів президента є важливим індикатором дисфункціональності політичної системи. Дещо полярної позиції дотримується М. Тавітс [50], яка зауважує, що складно знайти докази того, що метод та спосіб обрання президента (у тому числі і всенародно, і не всенародно вибраного у різних системах правління) впливає на «роздування» президентського активізму/президентіалізацію в умовах напівпрезиденталізму, принаймні з погляду ініціювання чи блокування главами держав законотворчого процесу, реалізації ними призначальних повноважень, участі у зовнішній та оборонній політиці, а також стимулювання «символічної політики». І, нарешті, проміжної позиції дотримуються О. Аморім Нето і К. Стром [4, с. 643], а також Х. А. Чейбуб і С. Черних [15, с. 214], котрі зауважують, що ідея всенародно-детермінованої легітимності президента у напівпрезиденталізмі може впливати тільки на деякі політичні інститути та деякі міжінституційні відносини, приміром, на стабільність урядів та збільшення частки непартійних міністрів в урядових кабінетах, а також загалом кількості та частоти непартійних/технократичних урядів, що сприяє передусім реалізації політичних і виборчих цілей глави держави (це вірно найперше у напівпрезидентських країнах з дуже сильними президентами).

Але навіть така обмежена вибірка політичних інститутів, які у

напівпрезиденталізмі піддаються впливу легітимності всенародно обраних президентів, є критичною, оскільки при її емпіричному наповненні система правління може почати критично впливати на політичний процес та суспільно-політичне життя, особливо коли це стосуватиметься перегляду чи відмови від принципів парламентської підконтрольності і відповідальності звикло, особливо в європейських демократіях, партійних кабінетів. Подібного висновку дотримуються Р. Елгі, К. Бакур, Б. Долез та А. Лаурент, які вважають, що «близькість президентських виборів не має ні незалежного впливу на парламентсько-партійну систему, ні впливу, який залежить від інших стандартних інституційних змінних» [19, с. 475]. Натомість, визначальним є врахування сили і набору/переліку повноважень всенародно виборних президентів у напівпрезиденталізмі, адже саме вони структурно детермінують президентські виборчі кампанії й ризики втрати главами держав своїх мандатів [23], а також є визначальними в структуруванні міжінституційних відносин у трикутнику «глава держави – уряд – парламент». Однак заявлена проблематика не є предметом представленого дослідження, а тому має бути розкрита в інших наукових розвідках.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Литвин В., Романюк А. Конструкції більшості та меншості у сучасних системах всенародних президентських виборів : порівняльний аналіз // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : Серія «Питання політології», 2015, Вип. 28, С. 5–21.
2. Чернов В. Системы правления в Европе : классификация и сравнительный анализ на примере стран Евросоюза // Полития, 2008, № 1 (48), С. 142–159.
3. Шаповал В. Державний лад країн світу : довідник. – К. : Український центр правничих студій, 1999. – 318 с.
4. Amorim Neto O., Strom K. Breaking the Parliamentary Chain of Delegation : Presidents and Non-partisan Cabinet Members in European // British Journal of Political Science, 2006, Vol. 36, No. 4, P. 619–643.
5. Anderson C., Guillory C. Political Institutions and Satisfaction with Democracy : A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems // American Political Science Review, 1997, Vol. 91, No. 1, P. 66–81.
6. Arter D. Finland // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 48–66.
7. Arter D., Widfeldt A. What Sort of Semi-presidentialism do Finns Want? An Intra-systemic Comparative Analysis // West European Politics, 2010, Vol. 33, No. 6, P. 1278–1298.
8. Bahro H. A influência de Max Weber na Constituição de Weimar e governo semi-presidencial em Portugal como país em transição // Andlise Social, 1996, Vol. 31, No. 138, P. 777–802.
9. Bahro H., Bayerlein B., Veser E. Duverger's Concept : Semi-Presidential Government Revisited // European Journal of Political Research, 1998, Vol. 34, No. 2, P. 201–224.
10. Barroso A., Bragança J. O Presidente da República : função e poderes // Coelho M. Portugal : O sistema político e constitucional 1974–1987. – Lisboa : Institute de Ciências Sociais, 1989. – P. 321–349.
11. Bayerlein B. Sobre a origem bonapartista do regime político semi-presidencial em Portugal // Andlise Social, 1996, Vol. 31, No. 4, P. 803–830.
12. Baylis T. Presidents Versus Prime Ministers : Shaping Executive Authority in Eastern Europe // World Politics, 1996, Vol. 48, No. 3, P. 297–323.
13. Bochsler D. Non-discriminatory rules and ethnic representation : the election of the Bosnian state presidency // Ethnopolitics, 2012, Vol. 11, No. 1, P. 66–84.
14. Boulding K. The Impact of the Draft on the Legitimacy of the Nation State // Deutsch S., Howard H. Where It's At : Radical Perspectives in Sociology. – New York : Harper and Row, 1970. – 610 p.
15. Cheibub J. Are semi-presidential constitutions bad for democratic performance? / José Antonio Cheibub, Svitlana Chernykh // Constitutional Political Economy, 2009, Vol. 20, № 3–4, P. 202–229.
16. DiPalma G. To Craft Democracies : An Essay On Democratic Transitions. – Berkeley : University of California Press, 1990. – 214 p.

17. Dobry M. Le président en cohabitation : Modes des pensées préconstitués et logiques sectorielles // Lacroix B. La Président de la République : Usages et genèses d'une institution. – Paris : Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1992. – P. 251–279.
18. Doyle J. The Irish Presidential Election // *Irish Political Studies*, 1998, Vol. 13, P. 135–144.
19. Elgie R., Bucur C., Dolez B., Laurent A. Proximity, candidates, and presidential power : How directly elected presidents shape the legislative party system // *Political Research Quarterly*, 2014, Vol. 67, No. 3, P. 467–477.
20. Elgie R. Semi-Presidentialism in Western Europe // Elgie R., Moestrup S., Wu Y.-S. *Semi-Presidentialism and Democracy*. – Springer, 2011. – P. 81–97.
21. Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. *Semi-presidentialism in Europe* / Robert Elgie. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 1–21.
22. Elster J. Afterword : The Making of Postcommunist Presidencies // Taras R. *Postcommunist Presidents*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – P. 225–237.
23. Fruhstorfer A. Recent debates and advances in the scholarly examination of presidential institutions // *French Politics*, 2016, Vol. 14, No. 2, P. 254–271.
24. Frye F. A Politics of Institutional Choice : Post-communist Presidencies // *Comparative Political Studies*, 1997, Vol. 30, No. 5, P. 523–552.
25. Gallagher M. Parties and Referendums in Ireland 1937–2011 // *Irish Political Studies*, 2011, Vol. 26, No. 4, P. 535–544.
26. Ganev V. Bulgaria // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 124–149.
27. Jasiewicz K. Poland : Walesa's Legacy to the Presidency // Taras R. *Postcommunist Presidents*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – P. 130–167.
28. Kristinsson G. Iceland // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 86–103.
29. Kristjánsson S. Iceland : Searching for Democracy along Three Dimensions of Citizen Control // *Scandinavian Political Studies*, 2004, Vol. 27, No. 2, P. 153–174.
30. Laver M., Benoit K., Sauger N. Policy competition in the 2002 French legislative and presidential elections // *European Journal of Political Research*, 2006, Vol. 45, No. 4, P. 669–699.
31. Lijphart A. *Patterns of Democracy : Government Forms and Performance in Thirty-six Countries*. – New Haven : Yale University Press, 1999. – 351 p.
32. Linz J., Stepan A. Towards consolidated democracies // *Journal of Democracy*, 1996, Vol. 7, No. 2, P. 14–33.
33. Mair P. The State of Ireland // *European Political Science*, 2011, Vol. 10, No. 4, P. 432–440.
34. McEwen C., Maiman R. Mediation in Small Claims Court : Achieving Compliance Through Consent // *Law and Society Review*, 1984, Vol. 18, No. 1, P. 11–50.
35. Metcalf L. Sailing Between Scylla and Charybdis : Presidential Power in East Central Europe // Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston. – August 28, 2002. – 39 p.
36. Mezzetti L. The Irish Form of Government : A Merely Apparent Semi- Presidentialism // Ferrari G. *75 Years of the Constitution of Ireland : An Irish-Italian Dialog*. – Dublin Clarus Press, 2014. – 250 p.
37. Mishler W., Rose R. What Are the Origins of Social Trust? // *Comparative Political Studies*, 2001, Vol. 34, No. 1, P. 30–62.
38. Müller W. Austria // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 22–47.
39. Nousiainen J. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government : Political and Constitutional Developments in Finland // *Scandinavian Political Studies*, 2001, Vol. 24, No. 2, P. 95–109.
40. Paloheimo H. The Rising Power of the Prime Minister in Finland // *Scandinavian Political Studies*, 2003, Vol. 26, No. 3, P. 219–243.
41. Piolatto A. Plurality versus proportional electoral rule : which is most representative of voters? // *Job Market Paper*. – 2009. – 27 p.
42. Protsyk O. Prime Minister's Identity in Semi-Presidential Regimes : Constitutional Norms and Cabinet Formation Outcomes // *European Journal of Political Research*, 2005, Vol. 44, No. 5, P. 721–748.

43. Quermonne J.–L. Le cas français : La président dominant la majorité // Duverger M. Les régimes semi-présidentiels. – Paris : Presses Universitaires de France, 1986. – P. 183–208.
44. Raunio T. The Eduskunta and the Parliamentarisation of Finnish Politics : Formally Stronger, Politically Still Weak? // West European Politics, 2008, Vol. 31, No. 3, P. 581–599.
45. Roper S. Are All Semipresidential Regimes the Same? A Comparison of Premier-Presidential Regimes // Comparative Politics, 2002, Vol. 34, No. 3, P. 253–272.
46. Samuels D., Shugart M. Presidents, Parties, and Prime Ministers : How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior. – Cambridge, MA : Cambridge University Press, 2010. – 310 p.
47. Sartori G. Comparative Constitutional Engineering : An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes : [second edition]. – London : Macmillan, 1997. – 217 p.
48. Schmitter P., Karl T. What Democracy Is ... and Is Not // Journal of Democracy, 1991, Vol. 2, No. 2, P. 75–88.
49. Skach C. The «newest» separation of powers : Semipresidentialism // International Journal of Constitutional Law, 2007, Vol. 5, No. 1, P. 93–121.
50. Tavits M. Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter?. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 284 p.
51. Uachtarain T. 1938–2004 : Presidential Elections. – Environment, Heritage and Local Government. – 33 p.
52. Urbanavicius D. Lithuania // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 150–169.
53. van der Eijk C., Franklin M., Marsh M. What Voters Teach Us About Europe-Wide Elections : What Europe-Wide Elections Teach Us About Voters // Electoral Studies, 1996, Vol. 15, No. 2, P. 149–166.
54. van der Meer Krok-Paszowska A. Poland // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 170–192.
55. Verheijen T. Romania // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 193–215.
56. Veser E. Semi-Presidentialism – Duverger’s Concept : A New Political System Model // Journal for Humanities and Social Sciences. – 1997. – Vol. 11. – No. 1. – P. 39–60.
57. Ward A. The Irish Constitutional Tradition : Responsible Government and Modern Ireland, 1782–1992. – Washington : The Catholic University of America Press, 1994. – 412 p.

REFERENCES:

1. Lytvyn V., Romaniuk A. Konstruktsii bilshosti ta menshosti u suchasnykh systemakh vsenarodnykh prezydentskykh vyboriv : porivnialnyi analiz [Construction of majorities and minorities in modern systems, the national presidential election : a comparative analysis] // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina : Seriya «Pytannia politolohii», 2015, Vyp. 28, S. 5–21.
2. Chernov V. Sistemy pravleniya v Evrope : klassifikatsiya i sravnitel’nyy analiz na primere stran Evrosoyuzu [System of government in Europe : classification and the comparative analysis on the example of EU countries] // Politiya, 2008, № 1 (48), S. 142–159..
3. Shapoval V. Derzhavnyi lad krain svitu : dovidnyk [State system of the countries of the world : a Handbook]. – K. : Ukrainyskyi tsentr pravnychychk studii, 1999. – 318 s.
4. Amorim Neto O., Strom K. Breaking the Parliamentary Chain of Delegation : Presidents and Non-partisan Cabinet Members in European // British Journal of Political Science, 2006, Vol. 36, No. 4, P. 619–643.
5. Anderson C., Guillory C. Political Institutions and Satisfaction with Democracy : A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems // American Political Science Review, 1997, Vol. 91, No. 1, P. 66–81.
6. Arter D. Finland // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 48–66.
7. Arter D., Widfeldt A. What Sort of Semi-presidentialism do Finns Want? An Intra-systemic Comparative Analysis // West European Politics, 2010, Vol. 33, No. 6, P. 1278–1298.
8. Bahro H. A influência de Max Weber na Constituição de Weimar e governo semi-presidencial em Portugal como país em transição // Andlise Social, 1996, Vol. 31, No. 138, P. 777–802.
9. Bahro H., Bayerlein B., Veser E. Duverger’s Concept : Semi-Presidential Government Revisited // European Journal of Political Research, 1998, Vol. 34, No. 2, P. 201–224.

10. Barroso A., Bragança J. O Presidente da República : função e poderes // Coelho M. Portugal : O sistema político e constitucional 1974–1987. – Lisboa : Institute de Ciências Sociais, 1989. – P. 321–349.
11. Bayerlein B. Sobre a origem bonapartista do regime político semi-presidencial em Portugal // *Andlise Social*, 1996, Vol. 31, No. 4, P. 803–830.
12. Baylis T. Presidents Versus Prime Ministers : Shaping Executive Authority in Eastern Europe // *World Politics*, 1996, Vol. 48, No. 3, P. 297–323.
13. Bochsler D. Non-discriminatory rules and ethnic representation : the election of the Bosnian state presidency // *Ethnopolitics*, 2012, Vol. 11, No. 1, P. 66–84.
14. Boulding K. The Impact of the Draft on the Legitimacy of the Nation State // *Deutsch S., Howard H. Where It's At : Radical Perspectives in Sociology*. – New York : Harper and Row, 1970. – 610 p.
15. Cheibub J. Are semi-presidential constitutions bad for democratic performance? / José Antonio Cheibub, Svitlana Chernykh // *Constitutional Political Economy*, 2009, Vol. 20, No. 3–4, P. 202–229.
16. DiPalma G. *To Craft Democracies : An Essay On Democratic Transitions*. – Berkeley : University of California Press, 1990. – 214 p.
17. Dobry M. Le président en cohabitation : Modes des pensées préconstitués et logiques sectorielles // *Lacroix B. La Président de la République : Usages et genèses d'une institution*. – Paris : Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1992. – P. 251–279.
18. Doyle J. The Irish Presidential Election // *Irish Political Studies*, 1998, Vol. 13, P. 135–144.
19. Elgie R., Bucur C., Dolez B., Laurent A. Proximity, candidates, and presidential power : How directly elected presidents shape the legislative party system // *Political Research Quarterly*, 2014, Vol. 67, No. 3, P. 467–477.
20. Elgie R. Semi-Presidentialism in Western Europe // *Elgie R., Moestrup S., Wu Y.-S. Semi-Presidentialism and Democracy*. – Springer, 2011. – P. 81–97.
21. Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // *Elgie R. Semi-presidentialism in Europe* / Robert Elgie. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 1–21.
22. Elster J. Afterword : The Making of Postcommunist Presidencies // *Taras R. Postcommunist Presidents*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – P. 225–237.
23. Fruhstorfer A. Recent debates and advances in the scholarly examination of presidential institutions // *French Politics*, 2016, Vol. 14, No. 2, P. 254–271.
24. Frye F. A Politics of Institutional Choice : Post-communist Presidencies // *Comparative Political Studies*, 1997, Vol. 30, No. 5, P. 523–552.
25. Gallagher M. Parties and Referendums in Ireland 1937–2011 // *Irish Political Studies*, 2011, Vol. 26, No. 4, P. 535–544.
26. Ganey V. Bulgaria // *Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe*. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 124–149.
27. Jasiewicz K. Poland : Walesa's Legacy to the Presidency // *Taras R. Postcommunist Presidents*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – P. 130–167.
28. Kristinsson G. Iceland // *Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe*. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 86–103.
29. Kristjánsson S. Iceland : Searching for Democracy along Three Dimensions of Citizen Control // *Scandinavian Political Studies*, 2004, Vol. 27, No. 2, P. 153–174.
30. Laver M., Benoit K., Sauger N. Policy competition in the 2002 French legislative and presidential elections // *European Journal of Political Research*, 2006, Vol. 45, No. 4, P. 669–699.
31. Lijphart A. *Patterns of Democracy : Government Forms and Performance in Thirty-six Countries*. – New Haven : Yale University Press, 1999. – 351 p.
32. Linz J., Stepan A. Towards consolidated democracies // *Journal of Democracy*, 1996, Vol. 7, No. 2, P. 14–33.
33. Mair P. The State of Ireland // *European Political Science*, 2011, Vol. 10, No. 4, P. 432–440.
34. McEwen C., Maiman R. Mediation in Small Claims Court : Achieving Compliance Through Consent // *Law and Society Review*, 1984, Vol. 18, No. 1, P. 11–50.
35. Metcalf L. *Sailing Between Scylla and Charybdis : Presidential Power in East Central Europe* // Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston. – August 28, 2002. – 39 p.

36. Mezzetti L. The Irish Form of Government : A Merely Apparent Semi- Presidentialism // Ferrari G. 75 Years of the Constitution of Ireland : An Irish-Italian Dialog. – Dublin Clarus Press, 2014. – 250 p.
37. Mishler W., Rose R. What Are the Origins of Social Trust? // Comparative Political Studies, 2001, Vol. 34, No. 1, P. 30–62.
38. Müller W. Austria // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 22–47.
39. Nousiainen J. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government : Political and Constitutional Developments in Finland // Scandinavian Political Studies, 2001, Vol. 24, No. 2, P. 95–109.
40. Paloheimo H. The Rising Power of the Prime Minister in Finland // Scandinavian Political Studies, 2003, Vol. 26, No. 3, P. 219–243.
41. Piolatto A. Plurality versus proportional electoral rule : which is most representative of voters? // Job Market Paper. – 2009. – 27 p.
42. Protsyk O. Prime Minister's Identity in Semi-Presidential Regimes : Constitutional Norms and Cabinet Formation Outcomes // European Journal of Political Research, 2005, Vol. 44, No. 5, P. 721–748.
43. Quermonne J.-L. Le cas français : La président dominant la majorité // Duverger M. Les régimes semi-présidentiels. – Paris : Presses Universitaires de France, 1986. – P. 183–208.
44. Raunio T. The Eduskunta and the Parliamentarisation of Finnish Politics : Formally Stronger, Politically Still Weak? // West European Politics, 2008, Vol. 31, No. 3, P. 581–599.
45. Roper S. Are All Semipresidential Regimes the Same? A Comparison of Premier-Presidential Regimes // Comparative Politics, 2002, Vol. 34, No. 3, P. 253–272.
46. Samuels D., Shugart M. Presidents, Parties, and Prime Ministers : How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior. – Cambridge, MA : Cambridge University Press, 2010. – 310 p.
47. Sartori G. Comparative Constitutional Engineering : An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes : [second edition]. – London : Macmillan, 1997. – 217 p.
48. Schmitter P., Karl T. What Democracy Is ... and Is Not // Journal of Democracy, 1991, Vol. 2, No. 2, P. 75–88.
49. Skach C. The «newest» separation of powers : Semipresidentialism // International Journal of Constitutional Law, 2007, Vol. 5, No. 1, P. 93–121.
50. Tavits M. Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter?. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 284 p.
51. Uachtarain T. 1938–2004 : Presidential Elections. – Environment, Heritage and Local Government. – 33 p.
52. Urbanavicius D. Lithuania // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 150–169.
53. van der Eijk C., Franklin M., Marsh M. What Voters Teach Us About Europe-Wide Elections : What Europe-Wide Elections Teach Us About Voters // Electoral Studies, 1996, Vol. 15, No. 2, P. 149–166.
54. van der Meer Krok-Paszowska A. Poland // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 170–192.
55. Verheijen T. Romania // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – P. 193–215.
56. Veser E. Semi-Presidentialism – Duverger's Concept : A New Political System Model // Journal for Humanities and Social Sciences. – 1997. – Vol. 11. – No. 1. – P. 39–60.
57. Ward A. The Irish Constitutional Tradition : Responsible Government and Modern Ireland, 1782–1992. – Washington : The Catholic University of America Press, 1994. – 412 p.

Литвин В. С., кандидат политических наук, доцент, докторант кафедры политологии Львівського національного університета імена Івана Франка (Львов, Україна), E-mail: lytvyn.vitaliy@gmail.com

Природа, способ избрания и легитимность института президента как атрибуты полупрезидентализма: сравнение и обобщение на примере стран Европы.

Аннотация. Сделано сравнение и обобщение природы, способа избрания и легитимности института президента как признаков полупрезидентализма в Европе. Выявлено, что полупрезидентализм теоретизируется, однако не всегда операционализируется

концептом «президентского арбитража» или президента как «нейтральной силы». Аргументировано, что институт всенародно выборного президента в условиях полупрезидентализма не является идентичным, ведь существует несколько способов его избрания, но не все они гарантируют, что победитель президентских выборов получает абсолютное большинство голосов избирателей. Доказано, что институт президента в полупрезидентализме неизбежно, хотя и по-разному, может увеличивать президентализацию системы государственного правления и конфликтность межинституциональных отношений.

Ключевые слова: полупрезидентализм, президент, выборы, легитимность, страны Европы.

Lytvyn V., PhD in political sciences, docent, doctoral candidate, Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine), E-mail: lytvyn.vitaliy@gmail.com

Nature, method of election and legitimacy of the institution of president's as attributes of semi-presidentialism: comparison and generalization on the example of European countries.

Abstract. The article is dedicated to comparatively analyze and generalize the nature, way of election and legitimacy of the institution of president as features of semi-presidentialism in Europe. It is revealed that semi-presidentialism is traditionally theorized, but not always operationalized by the concept of «presidential arbitration», since this system of government is constructed in view of the institution of the president if not as the fourth branch of government than as a kind of «arbiter» or «neutral force» between the three branches of power. It is argued that the institution of a popularly elected president under semi-presidentialism is not identical, since there are several varieties and ways of its election, but not all of them guarantee that the winner of the presidential elections receives an absolute rather than relative majority of votes. The author also determined that among all semi-presidential countries of Europe, the majority principle hypothetically or «ideally» can be realized in the formats of real constructions of the absolute majority, simplified constructions of the absolute majority and classical constructions of the relative and negative majority or the absolute minority. This is fundamentally because semi-presidential systems with popularly elected presidents have different consequences as to how they implement and interpret «the majority» as the determinant principle of republicanism, which certainly regulates the legitimacy of presidential power. The highest level of legitimacy of president is observed in political affairs, where the head of state is elected not only popularly, but directly. A slightly lower level of legitimacy of president is common for political affairs, where the head of state is elected on the basis of direct popular elections, but the electoral system incorporates to a lesser extent the principle of «the majority» and instead appeals to the principle of «consensus». Finally, the lowest level of legitimacy of president is hypothetically peculiar or may be peculiar to those semi-presidential countries (as yet only historically), where a president is elected as a result of quasi-direct popular elections (i.e. electoral college). It is concluded that the institution of a popularly elected president in the case of semi-presidentialism inevitably increases its political activity (presidentialization) and the intensity of inter-institutional conflicts. At the same time, given a significant formal legitimacy, presidents can incorporate it differently in political practice.

Keywords: semi-presidentialism, president, elections, legitimacy, European countries.